

Falsificació i manipulació de la moneda

25 i 26
novembre 2010

XIV Curs d'història monetària d'Hispania

Falsificació i manipulació de la moneda

XIV Curs d'història monetària d'Hispania

Coordinació científica
Marta Campo

ÍNDIX

PRESENTACIÓ	
M. Teresa Ocaña i Marta Campo _____	07
LEYES CONTRA LA FALSIFICACIÓN DE MONEDAS EN LA ÉPOCA ROMANA Y VISIGODA	
Olga Marlasca Martínez _____	09
PRODUCCIÓ I CIRCULACIÓ DE MONEDA FALSA A LA PENÍNSULA IBÈRICA (S. IV AC - I DC)	
Marta Campo _____	23
DE LA MANIPULACIÓN A LA FALSIFICACIÓN DE MONEDA EN <i>GADIR</i>	
Alicia Arévalo González _____	41
LA MANIPULACIÓ MONETÀRIA A LA CIUTAT DE <i>BARCINO</i> : ENTRE LA LEGALITAT I LA NECESSITAT	
Montserrat Berdún i Colom _____	55
NOVES APORTACIONS AL CONEIXEMENT DE LA MONEDA D'IMITACIÓ A <i>TARRACO</i> : DES DE L'ANTONINIÀ FINS AL TREMÍS	
Imma Teixell Navarro _____	69
LA FALSIFICACIÓN Y MANIPULACIÓN DE LA MONEDA VISIGODA	
Ruth Pliego _____	81
ENTRE EL NEGOCIO Y LA ERUDICIÓN: LA FALSIFICACIÓN DE MONEDA HISPANA ANTIGUA EN LA HISTORIOGRAFÍA NUMISMÁTICA ESPAÑOLA	
Bartolomé Mora Serrano _____	103

NOVES APORTACIONS AL CONEIXEMENT DE LA MONEDA D'IMITACIÓ A TARRACO: DES DE L'ANTONINIA FINS AL TREMÍS

Imma Teixell Navarro

Conselleria de Patrimoni Històric de l'Ajuntament de Tarragona

Resum/Abstract

Es presenten noves aportacions de falsificacions d'època contextualitzades arqueològicament a la ciutat de *Tarraco*, i s'ha constatat que, fins ara, les monedes d'imitació de plata i d'or són absents en les darreres excavacions arqueològiques. Així, la moneda de bronze continua sent la protagonista en intervals d'emissió d'imitacions que són identificats durant certs períodes de l'Imperi. També s'ha volgut reflectir el comportament de les imitacions d'època visigoda a partir dels pocs exemplars coneguts que imiten les produccions de la seca de *Terracuna*.

Paraules clau

Tarraco, contextualització arqueològica; imitació; manipulació.

Presented are new contributions relating to fakes of the period of the city of *Tarraco* from archeological contexts, taking into account that up to the present imitation coinage in both silver and gold have been absent from the latest archeological excavations. Thus bronze coinage remains the main protagonist during the intervals of the production of imitations which have been identified from certain periods of the Empire. Also have been reflected the behaviour of imitations during the Visigothic epoch taking into account the few examples known which imitate the production from the area of *Terracuna*.

Key words

Tarraco, archeological contextualization; imitation; manipulation.

Una aproximació als diferents intervals d'emissió d'imitació i el seu comportament a la ciutat de *Tarraco* ja va ser tractada en un anterior article dins el *XII Curs d'història monetària d'Hispania*, organitzat pel Gabinet Numismàtic de Catalunya l'any 2008 (Teixell 2008b). A partir d'aquesta base, la que subscriu aquestes línies ha incorporat noves troballes numismàtiques provinents de contextos estratigràfics exhumats en els últims anys a la ciutat de Tarragona, amb la intencionalitat d'aprofundir en el coneixement de la presència de la moneda d'imitació en els circuits monetaris de la capital de la *Tarraconensis*.

Malauradament, la manca de noves troballes de monedes d'imitació del numerari oficial de Claudi I ha impossibilitat poder fer-ne noves aportacions al que es coneix fins ara, pel que no ha estat inclòs en la present exposició. D'altra banda, sí que s'ha considerat oportú incloure el fenomen de la falsificació de la moneda visigoda, ja que, malgrat no tenir notícia de troballes numismàtiques en contextos arqueològics fiables, es troba en connexió directa amb el numerari romà emès entre els segles IV i V dC.

Les monedes que seran tractades provenen de tres punts de l'actual ciutat de Tarragona que han estat objecte d'excavació arqueològica en els últims quatre anys (fig. 1). Aquestes intervencions són: la parcel·la 24 del PERI 2 que es troba en el suburbi occidental d'època romana; el solar núm. 51 del carrer August a extramurs de la ciutat, i Ca la Garsa, edifici d'origen medieval que fou construït sobre

les restes d'ocupació tardoromanes les quals, a la vegada, amortitzaren una àrea de l'espai ocupat per la seu del *Concilium Prouvinciae Hispaniae Citerioris*, és a dir, el marc polític, administratiu, religiós i escenogràfic de Tarraco com a capital de la província *Hispania Citerioris*.

L'elecció d'aquests tres indrets arqueològics recau pel fet de respondre a tres exemples dels diferents espais que conformaven la ciutat romana de Tarraco, amb el que es pretén assolir una aproximació global al comportament de la moneda en les diferents naturaleses que definien la ciutat en època romana: la part alta destinada als afers provincials i imperials, una àrea d'ocupació d'hàbitat fora muralla i un exemple a la zona portuària de Tarraco (fig. 2).

ELS RADIATS D'IMITACIÓ DEL SEGLE III dC: NOVES IDENTIFICACIONS AL CARRER AUGUST, NÚM. 51 I A LA PARCEL·LA 24 DEL PERI 2

La reclassificació dels materials numismàtics exhumats a la parcel·la 24 del PERI 2 ha permès identificar un exemplar de moneda pòstuma de Claudi II, tipus que fou encunyat pel seu germà Quintil i pel posterior emperador Aurelià, i que almenys continuà la seva producció fins a l'emperador Diocleciana (Weder 1994, p. 262). Es tracta d'una peça, T2-24-06-1068-5, amb la llegenda CONSECratio i amb el tipus d'altar (fig. 3a. 1) i fou documentada en un estrat de colgament de l'àrea excavada datat ceramològicament a mitjan segle V dC.

La parcel·la 24 del PERI 2 s'ubica al carrer Smith de Tarragona (fig. 1) i durant els treballs arqueològics executats l'any 2006 s'hi documentà part d'una xarxa viària de carrers entre els quals s'alçaven les naus portuàries altoimperials (Pociña 2009). Posteriorment aquest espai fou reutilitzat esporàdicament com a zona cementirial, així com a àrea d'habitació tal com indiquen la llar de foc i l'abocador documentats.

Cal fer l'apreciació que la moneda té signes d'haver estat retallada posteriorment, amb la intencionalitat d'aconseguir un nominal inferior (el pes conservat és de 1,79 g). Si així fos, s'estaria identificant una manipulació de la moneda que hauria de datar-se en una cronologia del segle V, moment de la pèrdua de la moneda que passà a formar part de la cultura material del solar en qüestió. Aquesta acció sobre la peça d'imitació del segle III dC, així com la seva troballa contextualitzada en un estrat de formació gairebé dos segles posterior a la seva encunyació, evidencia la normalitat de la presència d'antoninians en la circulació monetària del segle V, així com de les seves imitacions, les quals, de ben segur, ja havien perdut la seva condició de falsificació fent impossible la seva identificació com a tal per l'usuari. És a dir, era moneda ben vàlida per al seu ús en cronologies ben avançades de l'Imperi.

Un altre exemple d'aquest tipus de moneda d'imitació de les peces pòstumes a Claudi II va ser localitzat al solar núm. 51 del carrer August de la ciutat de Tarragona (fig. 1). S'hi identificà un complex termal ubicat als afores de Tarraco a no gaire distància del pany occidental de la muralla (fig. 2), que fou erigit durant la primera meitat del segle III dC, i s'hi poden distingir diverses cambres que formaven part d'aquestes termes privades: la piscina caldària, el *frigidarium* amb parets calefactades gràcies a l'existència de canals per on circularia l'aire calent i una zona de descans o possible vestuari. Aquest conjunt termal fou amortitzat a partir del segon quart del segle IV com a àrea de necròpolis, fase que queda anul·lada per un seguit de nivells de colgaments datats a partir de mitjan segle V dC, entre els quals van aparèixer les monedes TAU-51-174-1 i TAU-51-175-1 (Teixell 2009).

La segona d'elles (fig. 3a. 2), l'antoninià amb altar amb garlanda al seu revers, correspon al tipus de CONSECratio d'imitació, de la mateixa manera que la moneda apareguda en la parcel·la 24 del PERI 2. Es tracta d'una peça que, malgrat presentar un pes concordant amb els exemplars d'antoninians d'estatus regular, la seva morfologia que ha arribat fins als nostres dies està indicant el possible ús de la fosa per a la seva fabricació. Entre l'1 i les 3 h s'observa un traç rectilini que trenca la circumferència que hauria de dibuixar la moneda, i en la posició exacta de les 3 h sobresurt un apèndix. Aquestes anomalies, no pròpies d'una moneda encunyada i ben acabada, poden ser conseqüència de l'ús d'un sistema de fosa, els quals han estat adscrits i, per tant, en ús durant el segle III dC (García-Bellido 1982, p. 14-15). L'apèndix esmentat correspondria a l'evidència de la unió amb un cos central o abraçadora d'un dels sistemes de safates rectangulars o periformes que podien contenir les impressions per a diverses monedes, i que va ser utilitzat per a la seva fabricació.

Davant del probable ús de la fosa per a l'obtenció de la moneda i el seu aspecte descarat, cal interpretar la intencionalitat d'obtenir moneda fosa ja fabricada com a moneda fiduciària, substitutiva de l'oficial en el segle III dC, o almenys, usant tipus d'antoninians encunyats a la segona meitat d'aquesta centúria (Kropff 2005, p. 94). D'altra banda, l'aparició de l'exemplar en un nivell arqueològic on la pèrdua casual sembla definir la interpretació de la seva deposició arqueològica, ens està indicant, altra vegada, l'ús dels antoninians d'imitació sense cap mena de recança en cronologies avançades i, per tant, amb una llarga pervivència en els circuits monetaris, tal com es documenta en diversos punts del llevant mediterrani (Lledó 2004, p. 539). Aquesta perdurabilitat de les imitacions demostra la continuació en la circulació monetària d'antoninians irregulars conjuntament amb els oficials en cronologies avançadíssimes, tal com ja s'havia indicat en altres conjunts contextualitzats arqueològicament (Teixell 2008b, p. 109), com ara a l'abocador Vila-roma o a les termes públiques del carrer de Sant Miquel.

L'altra moneda documentada durant els treballs preventius d'excavació al solar núm. 51 del carrer August, TAU-51-174-1 (fig. 3a. 4), mostra un status irregular, i es constata una emissió d'imitació també sota la sèrie dels caps radiats de Claudi II. La lectura de l'anvers deixa ben clar errors en la llegenda. Així, amb la probable intencionalitat d'imitar la llegenda IMP CLAVDIVS, el títol imperial queda reduït a la següent representació: IIII CL[lavdivs]. Per la seva banda, al revers sols pot apreciar-se la lletra C, la resta és il·legible i indescriptible i, només deixa hipotetitzar la probabilitat de correspondre al tipus de CONSECratio.

Els tres antoninians d'imitació referenciats ratifiquen que a *Tarraco* la moneda d'imitació de Claudi II supera amb escreix els tipus radiats regulars, i confirmen les evidències publicades fins ara dels exemplars CONSECratio d'imitació provinents de l'amfiteatre i del teatre (Teixell 2008b, p. 109), de la mateixa manera que es documenta a altres punts de l'Imperi com ara a la Gran Bretanya (Kent 1957, p. 63) o a la mateixa península Ibèrica per exemple a la ciutat de *Barcino* (Campo & Granados 1979, p. 63).

Fins en aquests moments es tenia la visió d'antoninians d'imitació plasmats en moneda petita, retallada, de poc pes i de qualitat dolenta. Però l'exemplar TAU-51-175-1 amb un pes dins dels paràmetres de la moneda oficial, i els diàmetres de 16 i 17 cm que atorguen les dues peces provinents del carrer August, disposa nous paràmetres que cal tenir en compte per a la moneda d'imitació del segle III dC.

Així doncs, les noves aportacions de monedes d'imitació corresponen a exemplars del tipus CONSECratio, i no hi ha documentades monedes d'imitació gal·la com ara les ja catalogades en l'amfiteatre i les estudiades per Hiernard a l'antic Museu Provincial Arqueològic de Tarragona (Avellá 1991, p. 38-39 i Hiernard 1978), ni tant sols les més imitades que correspon a les dels emperadors Tètric I i Tètric II (Ripollès 2000, p. 209).

LES IMITACIONS DE PROTOTIPUS DEL SEGLE IV DC: NOVES APORTACIONS A LA CIUTAT DE *TARRACO*

El fenomen de la imitació durant el segle IV és un fet altament provat el qual es va repetint en intervals cronològics, que responen a la manca de moneda i, per tant, generen moneda de necessitat. Aquesta va ser usada com a xavalla d'ús quotidià, i com ja ha estat apuntat (Teixell 2008a i Teixell 2008b, p. 110,) ben bé podien realitzar-se en tallers locals o regionals.

La primera franja cronològica s'inicià amb la reforma de la moneda de bronze que van materialitzar Constantí I i Licini l'any 318, el canvi monetari s'acompanyà d'una activitat falsificadora que va introduir còpies que imiten principalment els tipus de *VICTORIAE LAETAE PRINC PERP*, de *VIRTUS EXERCITI*, de *BEATA TRANQUILITAS*, de *SARMATIA DEVICTA* i de *PROVIDENTIAE AVGG/CAESS*. Aquestes imitacions es localitzen geogràficament a la Gàl·lia, a les províncies danubianes i a *Britannia* (Sienes 2000, p. 92), però no solen ser detectades a la península Ibèrica. A *Tarraco* no es té constància de cap peça irregular d'abans de l'any 330, i l'àrea més propera on s'han detectat correspon al País Valencià (Arroyo 1980, 91).

Gràcies a troballes recents s'ha pogut constatar que les imitacions de l'interval temporal ubicat entre les reformes monetàries dels anys 330 i 348 copien essencialment els reversos *GLORIA EXERCITVS*, amb un o dos estendards, i les sèries urbanes d'*VRBS ROMA* i *CONSTANTINOPOLIS*, així com en menor escala, el revers amb la llegenda *VICTORIAE DD AVGGQ NN*. Aquests tipus o prototipus es troben representats a *Tarraco*, a excepció de la sèrie urbana amb la personificació de Roma amb casc i mantell imperial.

Del prototipus *GLORIA EXERCITVS* i provinents de dos punts on s'ha intervingut arqueològicament, s'han documentat tres monedes d'imitació. Dues d'elles, PAT-08-2011-A i PAT-08-3032-A (fig. 3a. 4-5) han estat exhumades de nivells d'un espai de trànsit del conjunt de Ca la Garsa.

Aquest conjunt es troba a l'actual part alta de la ciutat (fig. 1) i s'ha pogut constatar una fase d'ocupació en època baiximperial a partir de mitjan segle V i que es perllonga fins al segle VII. Aquestes evidències arqueològiques resten definides per un edifici o complex de caràcter religiós amb un espai central obert entorn del qual s'articularien una sèrie d'edificis i estances que formarien part del mateix conjunt (González Ortiz 2009), i amb les quals es relaciona l'espai de trànsit esmentat. Aquesta cronologia s'adapta perfectament al moment de recuperació de l'ocupació d'aquest sector de la ciutat, fet documentat en diverses excavacions de l'àrea i d'altres zones que sofreixen abandó, com ara l'àrea del Francolí (Macías 2008). En aquest context sembla que a partir de mitjan segle V l'àrea d'ocupació del Francolí aniria perdent pes específic a favor d'una reocupació del sector alt de la ciutat.

En aquest context apareixen les monedes esmentades. La primera d'elles partida intencionadament i amb un grau de desgast molt accentuat (fig. 3a. 4). L'exemplar tipificat com a PAT-08-3032-A (fig. 3a. 5) presenta el prototipus de *GLORIA EXERCITVS* amb dos estendards i el seu pes ratifica encara més la seva condició d'imitació.

Cal sumar en aquest prototipus la troballa de la peça T2-24-06-1031-1 (fig. 3a. 6) provinent de la parcel·la 24 del PERI 2, i que recuperada d'un nivell de sedimentació de la via romana que forma part de la xarxa viària que ja ha estat mencionada anteriorment, presenta una gravació de bona qualitat encara que amb el tipus del revers molt esquematitzat. Correspon a una imitació de la seca de *Lugdunum* i evidencia que *Tarraco* també s'aprovisionava de moneda d'imitació d'aquest taller de la Gàl·lia. Per tant, cal considerar que la ciutat també es trobés afectada per la interrupció d'emissió de moneda de bronze a tot l'Imperi entre els anys 341 i 346 (Sienes 2000, p. 101) i el context de conflictivitat a la Gàl·lia (Callu & Garnier 1977, p. 289-294), circumstància que no ha pogut ser con-

templada fins a identificar l'origen gal d'aquesta moneda (Teixell 2008, p. 58). És agosarat afirmar aquesta dificultat d'aprovisionament a partir d'un sol exemplar numismàtic però cal tenir-ho en compte per comparar-ho amb futures troballes o noves identifikacions de moneda d'imitació.

Pel que fa a les sèries urbanes que són imitades en la franja cronològica entre els anys 330 i 348 s'adscriu la moneda T2-24-06-1068-15, la qual correspon a un *minimi* amb prototipus commemoratiu de victòria damunt de proa (fig. 3a. 7). Fins a aquests moments no s'havia identificat un exemplar d'aquest tipus de falsificació en el conjunt de la ciutat de *Tarraco*.

L'últim tipus imitat correspon al del revers amb la llegenda VICTORIAE DD AVGGQ NN, el qual no ha estat constatat concretament en cap punt de la ciutat de *Tarraco*, però l'existència d'exemplars de revers amb victòries enfrontades apareguts en *villae* del *territorium* tarraconense molt properes a l'*urbs*, cal interpretar-ho com a evidència de l'existència en el seu circuit monetari d'aquestes emissions. D'aquesta manera en el numerari provinent de la vil·la romana dels Munts es compta amb dos exemplars (MNAT 12509 i MNAT 12561).

Per acabar amb l'anàlisi d'aquesta franja cronològica del segle IV compresa entre els anys 330 i 348, cal fer referència a la circumstància que totes les peces documentades en contextos arqueològics fiables han aparegut emmarcades en cronologies a partir del segle V dC i, fins al moment actual, és estranya l'aparició a *Tarraco* d'aquestes monedes en contextos entre el segon i quart terç del segle IV dC. Sembla així doncs, que l'escassetat de numerari a la ciutat és evident a partir del segle V mentre que a l'anterior centúria la manca de troballes d'aquests tipus d'imitació podria indicar que l'aprovisionament era suficient sense haver de recórrer a l'ús del numerari irregular, o bé, que durant la segona meitat del segle IV la presència de les imitacions dels tipus oficials emesos a partir del 348 dC ja suplien suficientment el buit del numerari oficial.

És a partir d'aquesta data que es coneix una tercera onada d'emissions de moneda d'imitació sorgida a partir de la reforma monetària, la qual volia reforçar la moneda de bronze tot creant un sistema d'AEs al voltant de 3 denominacions. A la península Ibèrica és rara la seva documentació, ja que foren retirades del mercat amb la desmonetització de l'any 354 i, d'altra banda, la seva bona qualitat les feia peces preuades per a l'atresorament (Sienes 2000, 107-108). Tampoc en aquest interval es documenta cap imitació als emplaçaments estudiats de *Tarraco*.

Són les imitacions que copien tipus de les monedes de l'usurpador Magnenci les que comencen a irrompre en nombre important al circuit monetari de *Tarraco*, de la mateixa manera que es documenta a altres indrets de la Península, bo i ressaltant la necessitat de peces irregulars a conseqüència de la ruptura de l'aprovisionament balcànic i oriental de monedes oficials (Sienes 2000, 170). La seva importància en nombre, conjuntament amb les peces imitades, permetrà que perdurin en circulació durant tot el segle IV fins a incloure la segona meitat del segle V, ventall cronològic augmentat a partir de les noves troballes localitzades a la parcel·la 24 del PERI 2.

Però la massificació del mercat amb imitacions a *Tarraco* no es produeix fins a l'aparició de les falsificacions sorgides de la nova reforma que imposà les emissions a totes les seques imperials de la denominació AE3 amb el tipus FEL TEMP REPARATIO a partir de l'any 353 dC. Torna a ratificar-se amb les noves troballes que aquest configura el revers més imitat a *Tarraco* així com en tota la península Ibèrica. Es tracta de catorze exemplars procedents de nivells de colgaments a excepció de la peça trobada a Ca la Garsa, que aparegué en un nivell de pavimentació. Cinc d'aquests s'emmarquen en estrats de cronologia de segona meitat del segle IV (3a. 8-12), mentre que la resta ho fan en datacions del segle V (fig. 3b. 13-21), amb possibilitats de perllongament de la cronologia fins al segle VII tal com indica la peça PAT-08-2011-B. Altra vegada es torna a constatar un manteniment ben ampli

dins dels circuits monetaris d'aquestes imitacions, dada reforçada amb el gran grau de desgast que presenten les peces. Per la seva banda la presència dels tipus imitats en contextos de la segona meitat del segle IV estaria indicant una proximitat cronològica amb els prototipus oficials imitats pel que fa al moment d'aparició de les produccions d'imitació.

També s'ha tornat a comprovar amb els exemplars aportats, T2-24-06-1066-2 i T2-24-06-1054-1 (fig 3b. 22-23), que a partir de l'any 358 el prototipus SPES REIPVBLICE manté la seva presència dins la circulació monetària, sobretot en els circuits del segle V dC.

Amb les noves incorporacions de les monedes presentades dels prototipus del segle IV dC s'ha ampliat el ventall pel que fa a la representativitat de les monedes d'imitació que copiaven tipus anteriors al del genet caigut, el qual s'alça com el més abundant en les cronologies de segona meitat del segle IV així com en tota la centúria següent. La pervivència dels materials en etapes ben avançades de l'Imperi resta més que confirmada. D'altra banda la seva aparició en estratigrafies visigòtiques sembla que està marcant una continuïtat d'ús des de l'aparició de la imitació, que com s'ha apuntat, sembla cada vegada més emmarcar-se contemporàniament o poc després a l'aparició de les emissions que són oficials.

ÈPOCA VISIGODA: LA FALSIFICACIÓ DEL TRIENT O TREMÍS

En època visigoda també es produeixen les monedes falses d'època, tal com ho corrobora el cos legislatiu visigòtic, el *Liber Iudiciorum*, on es recullen disposicions de persecució i condemna de la falsificació de la moneda. D'aquesta manera es localitza numerari de falsaris fabricat en aram amb un bany d'or, i alguns d'ells amb plata que han estat documentats en jaciments arqueològics o troballes casuais (Benages 2007, p. 137).

Les monedes falses en època visigoda imiten el tremís, moneda única del sistema monetari basat en l'or, encara que algunes petites monedes de bronze se'ls ha estat assignat (Crusafont 1994a). El tremís es considera que ja fou encunyat a la península Ibèrica a la segona meitat del segle VI i convisqué amb les monedes romanes dels segles IV i V en circulació i, evidentment, encara en ús. El tremís a partir del regnat de Leovigild s'implantà en exclusivitat, cosa que significa l'extinció del sòlid.

Els exemplars coneguts d'imitació de tremisos visigòtics de la seca de *Terracuna* han estat recollits per Benages en el *Corpus de les monedes visigodes de Tarragona* on s'il·lustren quatre monedes (Benages 2007, 412-415) i cap d'elles té una procedència de la pròpia ciutat de Tarragona. Aquestes són: dos trients de Sisebut, un de Suíntila i un tremís de Tulga. De tot el corpus mencionat, les emissions irregulars suposen l'1,6% que potser indica una producció de falsaris ínfima, encara que no es pot descartar l'eficàcia de la persecució de la falsificació de la moneda i la pràctica de la desmonetització com indiquen les perforacions de les monedes, com en el cas del trient de Suíntila exhumat a la necròpolis de Goges (Girona), encara que no es pot oblidar que aparegué formant part d'un collaret d'ornament femení (Casellas *et al.* 1994, 115-116) i que, per tant, la incisió podria haver estat intencionada per a aquest nou ús de la peça monetària.

Els quatre exemplars d'imitació presenten certes irregularitats en les llegendes, un pes inferior molt poc distant a l'oficial i detalls a l'anvers que els diferencien de les peces oficials. La petita reducció de pes existent entre les monedes regulars i les imitacions potser cal buscar-la en el fet que les emissions visigodes patiren una reducció notable de pes a partir de Suíntila (Marot 1999, p. 335), per la qual cosa aquestes serien encara més fàcils d'imitar. D'altra banda, l'existència contrastada d'aquesta

rebaixa de pes oficial seria una de les conseqüències de la manca de moneda en el mercat i que, per tant, facilitaria encara més l'encunyació irregular.

Aquestes falsificacions d'època, encara que cal ser prudent davant el petit nombre en estudi, es troben en consonància pel que fa al nombre d'exemplars de caràcter oficial recollits en el *Corpus* de J. Benages, sent Suíntila i Sisebut els més representats i, a la vegada, amb la taula de produccions presentada pel mateix autor (Benages 2007, p. 61). D'aquesta manera s'apunta que, per norma, els exemplars imitats són aquells que són més abundants en els circuits monetaris de manera oficial.

D'altra banda, sobta la no presència d'imitacions abans del regnat de Sisebut, potser responent al fet que aquestes emissions fraudulentas foren retirades del mercat, ja que el numerari oficial tampoc no és el més representat, a excepció de les emissions de Recared. Cal tenir en compte la possibilitat de l'existència d'accions de reciclatge d'emissions anteriors (Gurt & Tuset 1986, p. 32), processos durant els quals també es podria portar a terme la retirada de la moneda d'imitació.

La presència de moneda visigoda falsa, encara que amb un nombre baix d'exemplars identificats, cal explicar-la entre altres factors per ser Tarragona el taller més important de l'àrea Tarragonesa-Narbonesa (Crusafont 1994b, p. 42-43) tant per volum com per permanència en els circuits monetaris. Així es reflecteix en l'estudi de G.C. Miles (1952), on les emissions més abundants corresponen a la seca de *Tarracona*. El fet d'estar davant d'una de les ciutats preeminents visigodes es reflectiria en la producció de la seva seca, sent aquest numerari molt més identificable i preuat per l'usuari a conseqüència de tenir en el mercat monetari un gran nombre de la producció tarragonina i, per tant, convertir-se en un blanc fàcil a la mà dels falsaris de l'època. Aquestes produccions falses de la moneda d'or visigoda han de ser identificades com a moneda fraudulenta amb finalitats lucratives.

La mateixa existència de les imitacions de tremisos així com dels exemplars amb perforacions per tal d'evidenciar el tarannà fraudulent de la peça, són evidències que es sumen a l'existència d'una economia monetària extensible als diferents estrats socials, en contra del que han defensat alguns estudiosos que esmenten una moneda destinada als pagaments militars i a l'adquisició d'objectes de luxe (Crusafont 1994a, p. 89-91). Així també ho reafirma la troballa del tremís fals que forma part d'un collaret, peça d'imitació que fou reutilitzada com a objecte apreciat en una inhumació femenina (Casellas *et al.* 1994, 115-116), i altres troballes d'exemplars regulars en zones d'hàbitat (Marot 1994, 337).

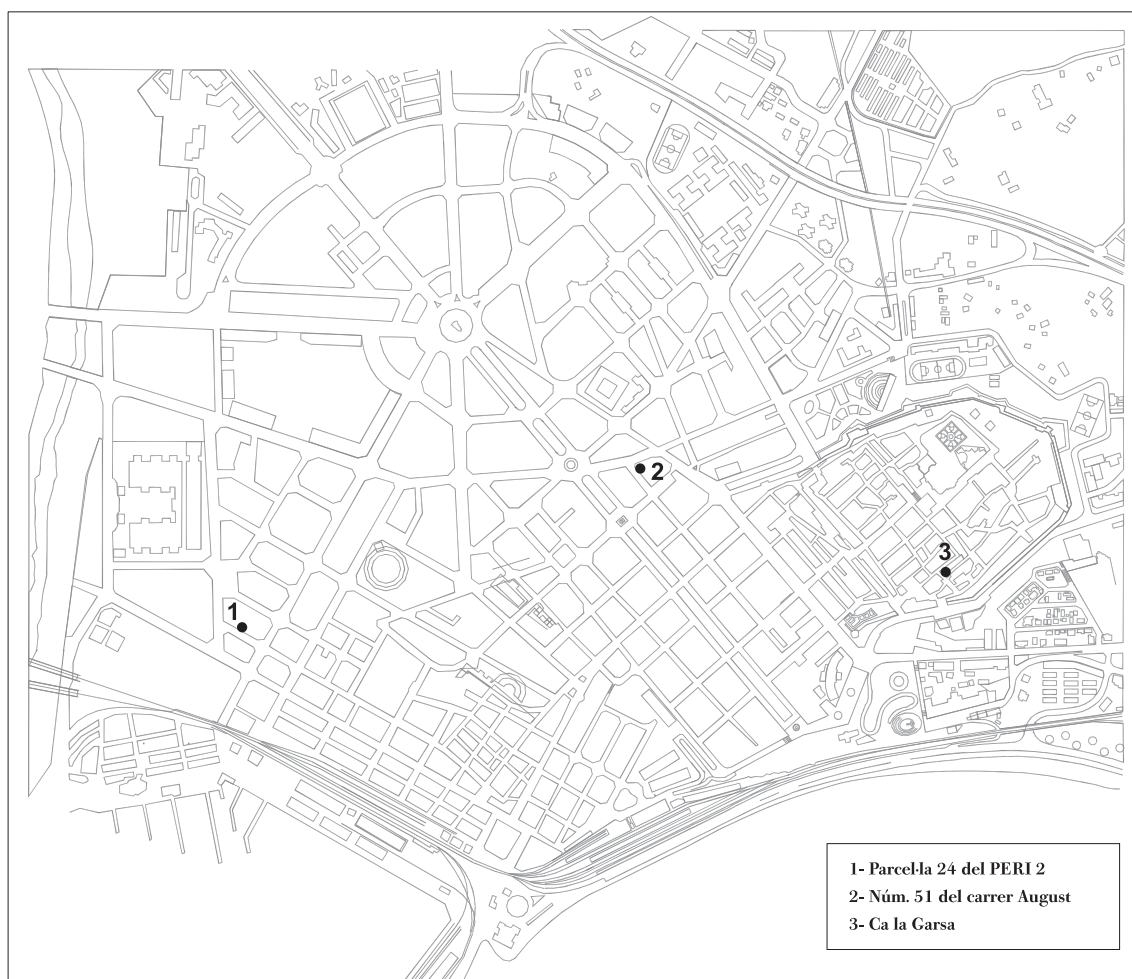

Figura 1. Situació respecte a la trama urbana actual de Tarragona dels solars on s'han recuperat amb metodologia arqueològica les noves troballes de moneda d'imitació.

Figura 2. Situació respecte a la trama urbana de la *Tarraco* del segle II dC reproduïda en la maqueta del Museu d'Història de Tarragona: 1. Parcel·la 24 del PERI 2; 2. Núm. 51 del carrer August; 3. Ca la Garsa.

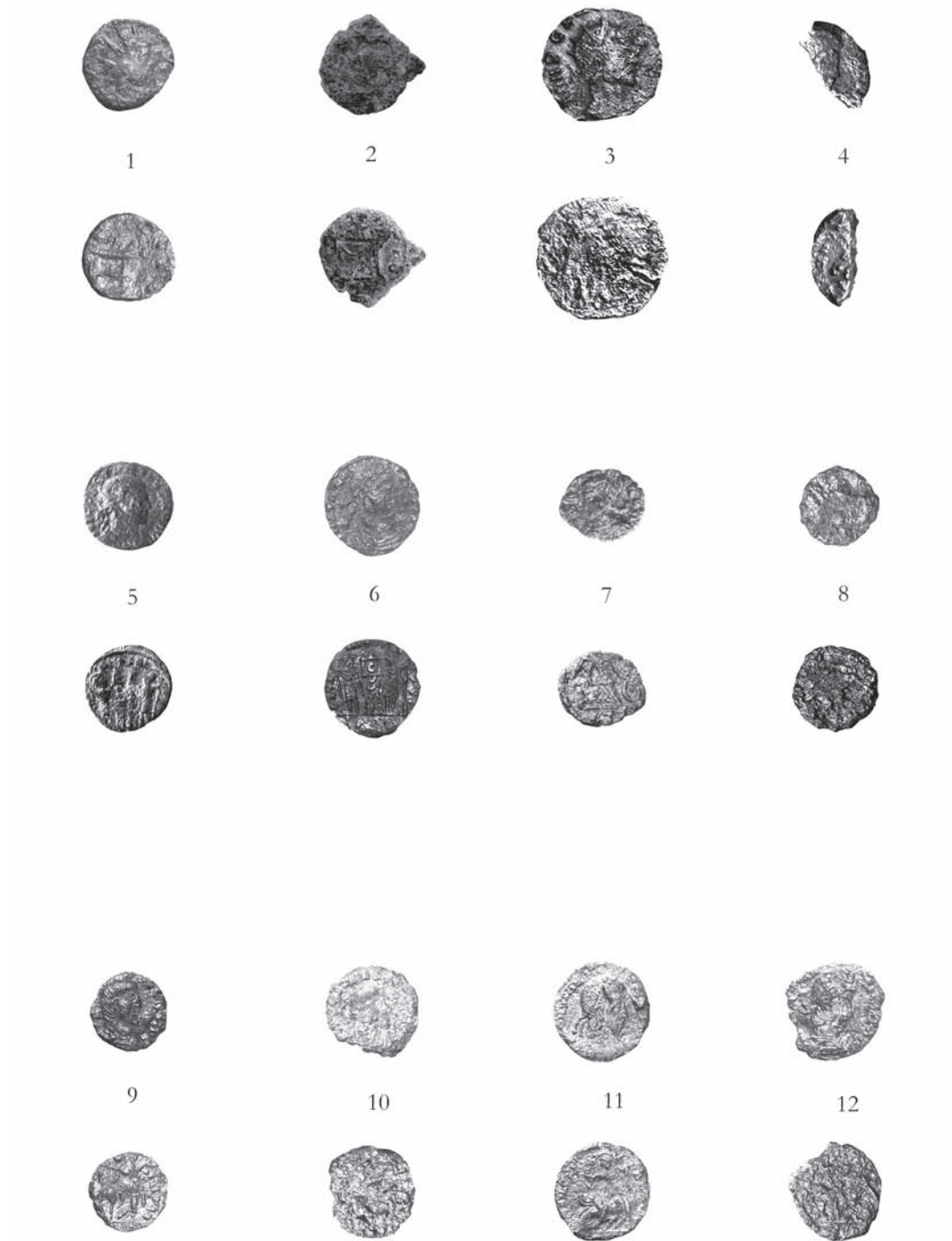

Figura 3a. Antoninians d'imitació del tipus CONSECRATIO: 1.T2-24-06-1068-5; 2. TAU-51-175-1; 3. TAU-51-174-1. AE4 d'imitació del prototipus GLORIA EXERCITVS: 4. PAT-08-2011-A; 5. PAT-08-3032-A; 6. T2-24-06-1031-1; 7. T2-24-06-1068-15. *Minimi* del prototipus del genet caigut exhumats en estratigrafies de la segona meitat del segle IV: 8. T2-24-06-1069-3; 9. T2-24-06-1069-4. AE4 d'imitació del prototipus del genet caigut exhumats en estratigrafies de la segona meitat del segle IV: 10. T2-24-06-1031-4; 11. T2-24-06-1041-5; 12. T2-24-06-1041-8

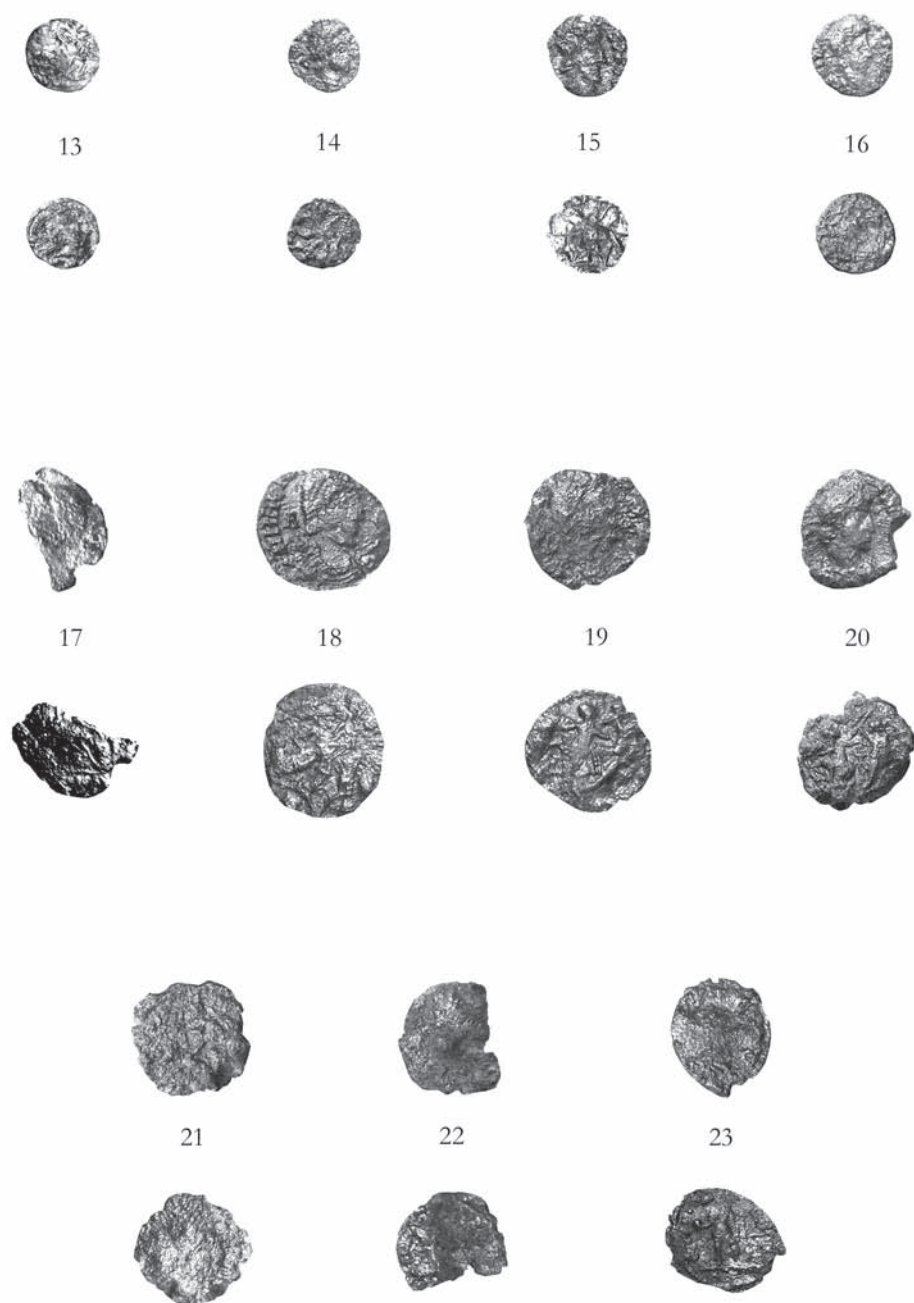

Figura 3b. *Minimi* del prototipus del genet caigut exhumats en estratigrafies del segle v: 13. T2-24-06-1041-9; 14. T2-24-06-10491; 15. T2-24-06-1068-11; 16. T2-24-06-1068-12. AEs4 d'imitació del prototipus del genet caigut exhumats en estratigrafies del segle v: 17. PAT-08-2011-B; 18. T2-24-06-1068-6; 19. T2-24-06-1068-7; 20. T2-24-06-1068-9; 21. T2-24-06-1068-10. AEs4 del prototipus SPES REIPVBLICE: 22. T2-2406-1054-1; 23. T2-24-06-1066-2.

BIBLIOGRAFIA

Arroyo 1980

ARROYO, R., «Imitaciones de la moneda romana del siglo IV en la circulación monetaria valenciana», *Numisma*, 1980, 30, p. 87-102.

Avellá 1979

AVELLÁ, L.C., «Las monedas de la necrópolis romano-cristiana de Tarragona», *I Symposium Numismático de Barcelona*, Barcelona, 1979, II, p. 52-76.

Avellá 1980

AVELLÁ, L.C., «Conjunto de antoninianos. "Tesorillo" hallado en el teatro romano de Tarraco», *II Simposi Numismàtic de Barcelona (Barcelona 1980)*, Barcelona, 1980, p. 221-226.

Avellá 1991

AVELLÁ, L.C., *El anfiteatro de Tàrraco. Estudio de los hallazgos numismáticos*, Tarragona, 1991.

Benages 2007

BENAGES, J., *Corpus de les monedes visigodes de Tarragona. Leovigild-Akhila II 575-714*, Barcelona, 2007.

Campo & Granados 1979

CAMPO, M.; GRANADOS, O., «Aproximación monetaria en la colonia Barcino», *I Symposium Numismático de Barcelona*, Barcelona, 1979, I, p. 57-70.

Casellas et al. 1994

CASELLAS, L.E. ET AL., «La necrópolis de les Goges. El món sepulcral en el període alt-medieval al nord-est peninsular», *Excavacions d'urgència a Sant Julià de Ramis. Anys 1991-1993*, Girona, 1994, p. 109-123 (Centre d'Investigacions Arqueològiques de Girona, 16).

Crusafont 1994a

CRUSAFONT, M., *El sistema monetario visigodo: cobre y oro*, Barcelona, 1994.

Crusafont 1994b

CRUSAFONT, M., «Tarragona medieval i moderna», *Les monedes de Tarragona*, Tarragona, 1994, p. 38-54.

García-Bellido 1982

GARCÍA-BELLIDO, M.P., «Problemas técnicos de la fabricación de moneda en la Antigüedad», *Numisma*, 1982, 174-176, p. 9-50. (V Congreso Nacional de Numismática).

González Ortiz 2009

GONZÁLEZ ORTIZ, A., *Memòria d'intervenció arqueològica efectuada a Ca la Garsa (Plaça dels Àngels, 23 Tarragona (Tarragonès))*, [Mecanoscrit de memòria d'intervenció arqueològica dipositada a la Direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya].

Gurt & Tuset 1986

GURT, J.M.; TUSET, F., «Le commerce et la circulation monétaire. Les visigoths», *Dossiers d'histoire et archéologie*, 1986, 128, p. 26-32.

Hiernard 1978

HIERNARD, J., «Monedas del siglo III en el Museo Arqueológico Provincial de Tarragona», *Acta Numismática*, 1978, 8, p. 97-133.

Kent 1957

KENT, J. P. C., «Barbarous copies of Roman coins. Their significance for the British historian and archaeologist», *Proceedings of the Third Congress of Roman Frontier Studies*, 1957, p. 61-68 (Rheinfelden-Ble: Schriften des Inst. Fr Ur-Fr. hgesch der Schweiz; XIV. Basel Verl. des Inst., 14).

Kropff 2005

KROPFF, A., «Radiate copies: late third century roman emergency coins», *Revue belge de numismatique et de sigillographie*, 2005, 151, p. 75-96.

Lledó 2004

LLEDÓ, N., *El uso de la moneda en las ciudades romanas de Hispania en época imperial: el área mediterránea*, [tesi doctoral dirigida pel Dr. D. Pere Pau Ripollès, València, 2004].

López Vilar 2002

LÓPEZ VILAR, J., «Aportació a la numismàtica visigoda: nous trients de Suíntila i Khindasvint», *Acta Numismática*, 2002, 32, p. 45-47.

Macías 2008

MACÍAS, J.M., «Tarracona visigoda. ¿Una ciudad en declive?», *Zona arqueológica: Recópolis y la ciudad en la época visigoda*, 2008, 9, p. 293-301.

Macías et al. 2007

MACÍAS, J.M. ET AL., *Planimetria arqueològica de Tàrraco*, Tarragona, 2007.

Marot 1999

MAROT, T., «Emissió i circulació monetària en època visigòtica (segles VI-VII)», *Del romà al romànic. Història, art i cultura de la Tarraconense mediterrània entre el segle IV i X*, Barcelona, 1999, p. 334-338.

Miles 1952

MILES, G.C., *The Coinage of the Visigoths of Spain. Leovigild to Achila II*, Nova York, 1952.

Pociña 2009

POCIÑA, C., *Memòria de la intervenció arqueològica a la parcel·la 24 del PERI 2 de Tarragona (Tarragonès)*, [Mecanoscrit de memòria d'intervenció arqueològica dipositada a la Direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya].

Ripollès 2002

RIPOLLÈS, P.P., «La moneda romana imperial y su circulación en Hispania», *Archivo Español de Arqueología*, 2002, 75, p. 195-214.

Sienes 2000

SIENES, M., *As imitações de moedas de bronze do século IV d.C. na Península Ibérica: o caso do Ae2 Reparatio Reipub*, Lisboa, 2000 (Trabalhos de Arqueologia, 13).

Teixell 2004

TEIXELL, I., «Les monedes», *Les termes públiques de l'àrea portuària de Tàrraco. Carrer de Sant Miquel de Tarragona*, Tarragona, 2004, p. 89-97.

Teixell 2008a

TEIXELL, I., *La Font dels Lleons: aproximació a la circulació monetària de Tàrraco (segona meitat del segle III dC - primer quart del V dC)*, Tarragona, 2008 (Biblioteca Tàrraco d'Arqueologia, 4).

Teixell 2008b

TEIXELL, I., «La moneda de bronze d'imitació: apunts del seu comportament i tarannà a la ciutat de Tàrraco», *Els tallers monetaris: organització i producció. XII Curs d'història monetària d'Hispania*, Barcelona, 2008, p. 105-115.

Teixell 2009

TEIXELL, I., *Memòria dels treballs arqueològics en el núm. 51 del c/August de Tarragona (Tarragonès)*, [Mecanoscrit de memòria d'intervenció arqueològica dipositada a la Direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya].

Vico et al. 2006

VICO J. ET AL., *Corpus Nummorum Visigothorum, Ca 575-714. Leovigildus-Achila*, Madrid, 2006.

Weder 1970

WEDER, M.R., «The conaige of Aurelian and Roman Imperial Mint Forgeries», *The Numismatic Chronicle*, 1970, 10, p. 243-266.